

T A
Č R

Program **Éta**



Analýza legislativních překážek k hospodaření ve výmladkových lesích



Dušan Utinek a kol. 2020

Výstup **TL02000314-V10 Analýza a doporučení týkající se předpisů v lesním hospodářství – adaptace na změnu klimatu**, projekt TAČR TL02000314 Obnova výmladkového hospodaření: cesta k diverzifikaci využití společenského, hospodářského a ekologického potenciálu středoevropských lesů.

© Autoři textu Dušan Utinek, Radim Hédli, Jan Skalík a konsorcium projektu TAČR TL02000314:
Botanický ústav AV ČR, v.v.i.
Hnutí DUHA – Friends of the Earth Czech Republic
Masarykova univerzita v Brně, Fakulta sociálních studií
Mendelova univerzita v Brně, Lesnická a dřevařská fakulta

V Brně, prosinec 2020.

Doporučená citace: Utinek D., Hédli R. a Skalík J. (2020): Analýza legislativních překážek k hospodaření ve výmladkových lesích. Nelegislativní analýza, Ms., 18 pp.

Obsah

1.	Úvod.....	3
1.1.	Vyjasnění pojmů.....	3
1.1.1.	Legislativní definice vztahující se k lesům výmladkového původu	4
1.1.2.	Obecné definice.....	4
1.2.	V čem spočívá přínos výmladkových lesů?.....	6
1.2.1.	Přínosy produkční a ekonomické.....	6
1.2.2.	Přínosy environmentální	9
1.3.	Čím jsou výmladkové lesy charakterizovány	10
2.	Legislativní omezení hospodaření výmladkovým způsobem	11
2.1.	Zákon č. 250/1852.....	11
2.2.	Zákon č. 37/1928 Sb.	11
2.3.	Vládní nařízení 35/1944 Sb.	11
2.4.	Zákon č. 166/1960.....	12
2.5.	Zákon ČNR č.96/1977 Sb.	12
2.6.	Současná právní úprava – zákon č. 289/1995 Sb., dle znění novely č. 314/2019 Sb.	12
2.6.1.	Tvar lesa.....	13
2.6.2.	Velikost a šířka holé seče.....	13
2.6.3.	Obnova lesních porostů.....	14
2.6.4.	Snižování zakmenění	15
2.6.5.	Obmýtí.....	15
3.	Návrh změn legislativy	17
3.1.	Zákon o lesích.....	17
3.1.1.	Tvary lesa.....	17
3.1.2.	Šířka holé seče	17
3.1.3.	Snižování zakmenění	17
3.1.4.	Definiční úvod.....	17
3.2.	Prováděcí předpisy	18
3.2.1.	Různé typy výmladkových lesů.....	18
3.2.2.	Základní hospodářská doporučení	18
3.2.3.	Dřevinná skladba	18
4.	Zdroje.....	18

1. Úvod

Výmladkové lesy neboli pařeziny jsou něco, co naše lesnictví, tedy zejména naši lesníci, poměrně usilovně odmítají. Přitom se na území České republiky pařeziny, míněno výmladkové lesy s krátkým obmýtím, téměř nevyskytují, byť důvodů jejich obnovy je řada, a nejsou to jen důvody environmentální. I z těchto důvodů je potřeba problematiku pařezin opakovaně otevírat a řešit a pokoušet se o jejich znovuzavedení do praxe. Projděme si, proč tomu tak je, co k tomuto tématu říká naše dnešní i minulá legislativa, v čem nás omezuje a co je třeba změnit.

Období, kdy tento materiál začal být zpracováván (léto-podzim 2019), bylo dobou legislativních změn a nejistot. Ve Sněmovně Parlamentu České republiky byla projednávána novela zákona č. 289/1995 Sb. o lesích a o změně a doplnění některých zákonů (dále jen zákon o lesích, míněno platné znění). Tato novela po projití legislativním procesem s označením 314/2019 Sb. nabyla účinnosti 29.11.2019. Současný stav bude hodnocen dle ní s komentáři k dříve platnému znění zákona o lesích. Pozornost bude věnována i legislativní úpravě platné v minulosti s komentáři, v čem je překonaná.

1.1. Vyjasnění pojmů

Abychom mohli dále uvažovat o tom, jak umožnit či usnadnit hospodaření v lesích výmladného původu, je nezbytné si vyjasnit, co si pod tímto pojmem máme představovat. Zda obecně platná a používaná definice výmladkových lesů je dostatečná a v čem je omezující. Základní kritérium, podle kterého určujeme, do kterého tvaru lesa konkrétní porost patří, je **původ oněch lesů**, tedy jak nám říká vyhláška č. 298/2018 Sb. (dříve č. 83/1996 Sb.) o zpracování oblastních plánů rozvoje lesů a o vymezení hospodářských souborů (dále jen Vyhláška č. 298/2018 Sb.), zda vznikly ze semene nebo z výmladků. Za výmladkové lesy se považují aktivně obhospodařované pařeziny (viz následující pokus o definici) různých listnáčů. Dále je možné dle jejich vegetativního původu mezi ně zařadit porosty měkkých listnáčů obnovovaných z řízků, či jiného vegetativně namnoženého sadebního materiálu. Patří mezi ně i v tomto smyslu opomíjené až zatajované porosty výmladkového původu, které přesáhly běžné obmýtí pařeziny a jsou evidované jako nepravé kmenoviny, ačkoliv jde o lesy výmladkového původu.

Zároveň je potřeba alespoň pro potřebu tohoto textu se vypořádat se vzájemně souvisejícími pojmy **výmladkový les**, **nízký les** a **pařezina**.

1.1.1. Legislativní definice vztahující se k lesům výmladkového původu

Pro výmladkové lesy je v souladu s odbornou terminologií v legislativě, upravující definice tvarů lesa, použit termín "**nízký les**". Les nízký je definován ve Vyhlášce č. 298/2018 Sb., podle jednoho kritéria, a tím je původ lesa (předpokládáme, že je tím míněno společenstvo dřevin dosahujících v dospělosti stromového vzrůstu). V §3, který řeší tvary lesa je v odst. 2 písm. f) k lesu nízkému uvedeno, že jde o lesní porosty vzniklé výmladností.

Tvary lesa jsou tak uvedeny pouze v podzákoném předpise, kterým se provádí některá ustanovení zákona o lesích. I toto téma bylo předmětem pozměňovacích návrhů k novele tohoto zákona. Nicméně v téže vyhlášce (č. 298/2018 Sb.) je v Příloze 3, kde jsou uvedena základní hospodářská doporučení podle hospodářských souborů pro odvození závazného ustanovení maximální celkové výše těžby, uvedena jako porostní typ v cílových hospodářských souborech 13, 19, 21, 23, 25, 27, 29, 41, 43, 45 a 47 pařezina tvrdá, a v cílovém hospodářském souboru 19 i pařezina měkká. Pomineme-li diskutabilní vazbu tohoto hospodářského tvaru na lesní stanoviště do 5. lesního vegetačního stupně, musíme konstatovat, že pařezina není v příslušné vyhlášce definována a zřejmě se předpokládá, že les nízký, určený svým původem výmladností, je automaticky lesem výmladkovým a tudíž pařezinou. Podstatné je, že legislativní definice, uvedená ve vyhlášce č. 298/2018, používá jako jediné kritérium nízkého lesa jeho výmladkový původ.

1.1.2. Obecné definice

Jako základ pro obecné definice pařeziny můžeme použít definici na [Wikipedii](#):

„Výmladkový les (synonyma: nízký les, pařezina) je tvar lesa, který vzniká z pařezových a kořenových výmladků. Není tedy na rozdíl od lesa vysokokmenného ani uměle vysazen či vyset, ani nevzniká přirozenou obnovou (náletem). Využívá se schopnosti některých dřevin tvořit pařezové nebo kořenové výmladky. Kmenové (přové) výmladky neboli vlky byly využívány k okleštnému hospodaření (například známé „hlavaté“ vrby). Způsob hospodaření spočívá v tom, že se dobře zmlazující listnaté porosty, většinou nízko u země, naholo pokácí a s vyrostlými výmladky se dále hospodaří (prořezávají se a periodicky kácí). Takto ošetřené exempláře vytvářejí z výmladků tzv. polykormony. Nejčastějšími dřevinami ve výmladkovém lese bývaly buky, duby, habry, vždy s příměsí mnoha dalších dřevin. Na zamokřených půdách kralovala ve výmladkových lesích olše.“

[Lesnický naučný slovník](#) (Ministerstvo zemědělství ČR 1995, autor hesla Tesař) uvádí, že *„pařezina – les výmladkový je hospodářský tvar lesa výlučně založený na systematicky opakované obnově výmladky – pařezovými, popř. i kořenovými. Obmýtlí je určeno především*

optimální výmladností, druhem a výší očekávané produkce, pohybuje se v rozmezí 5 (vrbové prutníky) až 40 (db, habr, buk) popř. 60 let (olše)." Je třeba podotknout, že pařezina dle této definice je podskupinou většího souboru různých forem lesů, splňujících zařazení mezi lesy nízké, vzniklé výmladností.

Ve slovníku na www.mezistromy.cz je k pařezině uvedeno, že „**jde o hospodářský tvar lesa výlučně založený na systematicky opakované vegetativní obnově výmladky – pařezovými, popř. i kořenovými.** Obmýtl je určeno především optimální výmladností, druhem a výší očekávané produkce a je vázáno i na úrodnost stanoviště; pohybuje se v rozmezí 5 (vrbové prutníky) až 40 (dub, habr, buk), popř. 60 let (olše). Les výmladkový roste díky možnosti čerpat živiny z živých kořenových systémů zpočátku velmi rychle, takže výškový i tloušťkový přírůst dřevin kulminuje podle úrodnosti stanoviště o 20–30 let dříve než v semenném lese. Těžené dřevo má však výrazně horší jakost, je sukaté, ve spodní části kmene zakřivené a má horší technické vlastnosti. Celková produkce vitálního dobře pěstovaného výmladkového lesa se vyrovná produkci semenného lesa, hodnotový přírůst je však podstatně nižší. Les výmladkový je tvar lesa velmi vzdálený přírodnímu vývoji lesního ekosystému; často opakované a téměř úplné odnímání biomasy hluboce zasahuje do látkového koloběhu a krátká obmýtl jej trvale udržují ve fázi dorůstání. Hospodářský tvar lesa výmladkového je historicky velmi starý; kryl zejména potřebu palivového dříví. Pro technologickou jednoduchost byl spojen se soukromým vlastnictvím lesů malé výměry. Se změnou hospodářského účelu les výmladkový ztratil mnoho ze svého opodstatnění a byl převáděn na les semenný."

Závěrem je možné konstatovat, že uvedené definice pařezin, kromě kritéria **obnovy porostů výmladky**, (je možné přijmout myšlenku, že les nízký dle Vyhlášky č. 298/2018 Sb. je synonymum pro les výmladkový), uvádějí jako další kritérium i **obmýtl**, které vyplývá z výmladkové schopnosti a očekávané produkce. Proto můžeme za **pařezinu považovat les nízký obhospodařovaný ve zkráceném obmýtl oproti obmýtl těže dřeviny semenného původu**. Pokud by definice lesa nízkého, pro nějž se používá i synonymum pařezina či les výmladkový, měla pouze jedno kritérium, a to vegetativní obnovu výmladky, spadaly by do této skupiny porostů všechny dřeviny obnovované vegetativně. Tedy i porosty měkkých dřevin obnovované z řízků a také tzv. nepravé kmenoviny, což jsou porosty výmladkového původu předržené přes obvyklé obmýtl pařeziny, tedy 40 let. Tyto porosty se v rozporu s platným zněním vyhlášky č. 298/2018, dříve 83/1996 Sb. zařazovaly do lesa vysokého, byť nejsou semenného původu. Vzniklý chaos, který státní správa lesů přehlížela, vedl k tomu, že nebylo a dodnes není možné určit výměru nízkého lesa v České republice.

1.2. V čem spočívá přínos výmladkových lesů?

1.2.1. Přínosy produkční a ekonomické

Vegetativní obnova byla člověkem využívána od počátků získávání dříví kácením a nikoli sběrem zejména v lesích nížin a pahorkatin (dnes v 1. až 3. lesním vegetačním stupni). Od extenzivního odebrání produktů, především dříví na otop, jehož potřeba stoupala s rostoucím počtem obyvatel a stálostí sídel, a klesala v závislosti na vzdálenosti od sídla, si vegetativní obnova lesa časem u stálých a osvětlenějších komunit vynutila nastavení určitého obmýetí, které mohlo být určeno dvěma základními faktory:

1. Trvalost produkce byla zajištěná rozdělením lesů komunity tak, aby každoročně poskytovaly dostatek potřebného dříví pro otop. Je ovšem sporné, v jakém rozsahu naši předkové k této úvaze dospěli, nebo zda v závislosti na počtu obyvatel a z něho vyplývajícího množství potřebného dříví, netěžili na území své obce (panství) dokud dříví nedošlo, a následně začali s dalším kolem těžby. Na základě dochovaných údajů o těžebním věku porostů (obmýetí) je možné předpokládat, že existovaly náznaky prvního rozdělení plochy lesa na rovnoměrné díly. Taktéž se však dochovaly záznamy o různě vyrabovaných lesích. Tato situace pak vedla ke snahám vnést do užívání lesů řád, který bude schopen trvalost produkce zajistit a stanovit produkčně vhodná obmýetí.

2. Technologické možnosti těžby dříví. Hlavním nástrojem pro provádění těžby byla do 19. století sekera. Pila známá už Keltům byla ve středověku využívána spíš řemeslníky (truhláři, tesaři aj.) než dřevorubci. Pro komunity rolníků, kteří potřebovali značné množství palivového dříví, jehož získávání a zpracování se věnovali především v zimním období, a to ještě při vhodných klimatických podmínkách, byla technologie těžby sekerou a sekerou provedená následná manipulace – nakrácení na polínka kolmým sekem na osu kmene –, jednak dostupná z hlediska pořízení náradí, jednak a zejména z disponibilního času pro jeho výrobu. Proto se těžily porosty v obmýetí dnes nepředstavitelném – 7 až 12 let, ale pro naše předky z hlediska pracnosti příhodném. Stromy silnějších dimenzí trvalo podstatně déle zkácet, zpracování na polena bylo nutno provést pilou, což bylo podstatně náročnější, včetně pracnosti dalšího štípání.

Prvotním cílem užívání lesů bylo kromě lovu, pastvy dobytka, zajištění dostatku paliva technologicky dostupnými prostředky, což vegetativně obnovované pařeziny v krátkém obmýetí se slabými dimenzemi těžného dříví umožňovaly.

Z tohoto hospodaření, ať záměrným ponecháváním rovnějších jedinců po několik obmýetí pro zabezpečení stavebního dříví, či jedinců s velkou korunou jako zdroje žaludů pro žír dobytka, tak

vynecháním několika jedinců, skupin, či celých částí porostů, se mohly vyvinout víceetážové porosty, které dnes nazýváme středními či sdruženými lesy. Ponechávání jedinců dubu po několik set let z důvodů označení hranic majetků, zdroje žaludů pro pastvu, různých památných stromů, či jen proto, že se zrovna nebyla potřeba je kácet, mohlo kontinuálně navázat na předchozí stav krajiny charakteru lesostepi, kdy se přelávaly v prostoru a po reliéfu krajiny v průběhu staletí ostrůvky dřevinné vegetace, skupiny dřevin či větší porosty s různou mírou zápoje. Jejich obnova či existence byla podmíněna ochranou keřovým patrem. Po stabilizaci sídel docházelo i ke stabilizaci pozemkových kultur a přelévání různých charakterů vegetace bylo ukončeno.

Hospodaření ve tvaru nízkého a po něm i středního lesa bylo od 18. a zejména 19. století opouštěno, byť ještě v 1. polovině 20. století v krajině nízké a střední lesy zaujímaly značný podíl. Dle inventarizace lesů z roku 1950 se v dnešní České republice nacházelo 78 853 ha výmladkového lesa, v roce 1960 81 029 ha, a nejvíce pařezin bylo v bývalém kraji jihomoravském – 55 000 ha. Plocha středního lesa ještě v roce 1930 představovala 2,3 % lesní půdy.

Konec éry pěstování nízkých a středních lesů je spjat se vznikem lesnictví jako hospodářské disciplíny. Zdůvodněním mohl být špatný stav či nízká produkce po nespočet obmýtí kácených pařezin, a také zvýšená poptávka po dříví vhodném k dalšímu zpracování podélným řezem v souvislosti s průmyslovou revolucí. Tuto poptávku pařeziny či střední lesy nemohly uspokojit, jejich produkčním cílem je trvalé zabezpečení paliva a občasná dostupnost dříví pro další zpracování. Dříví sice kvalitního, ale v omezeném množství. Bohužel v současnosti je rozšířeným trendem mezi lesníky vnímat snahy o obnovu hospodaření v nízkých a středních lesích jako cestu k vlastnímu zániku.

Důvodem převodů nízkých a středních lesů od 18. století byla především maximalizace produkce na jednotku plochy, protože stav pařezin a získávaná produkce dříví v souvislosti s kombinací jejich užíváním jako pastevních lesů byly neuspokojivé. Krátkým obmýtím mohlo docházet k vyčerpávání půdy, objem produkce v mýtním věku (krátkém) byl nízký, nárůst obyvatel vedl k většímu tlaku na využití lesů, v souvislosti s rozvojem těžby uhlí klesal význam dřeva jako paliva a zároveň s nástupem průmyslové revoluce v 18. a zejména 19. století stoupala potřeba stavebního dříví. Prostě se změnilo společenské zadání pro užívání lesů – od zdroje paliva, pastvy hospodářských zvířat případně zdroje různých lesních plodů, se lesy staly především poskytovatelem stavebního a užitkového dříví. Tento cíl byl ve své době zcela legitimní, nicméně znamenal zásadní změnu ve způsobu užívání lesů. Způsobil vznik lesního hospodářství jako specializovaného oboru se zadáním zabezpečení trvalosti produkce a její

ekonomické maximalizace (maximalizace pozemkové renty), tedy nejen produkce množství, což pařeziny poskytují, ale zejména produkce kvality, pro což jsou vhodné lesy vysoké (kmenoviny) či velmi sofistikovaně pěstované lesy sdružené. Došlo ke změně struktury porostů jak výškové tak druhové, změně způsobu obnovy od přirozené k umělé a lesy byly v převážné většině užívány a pěstovány jen pro produkci dříví. A to dříví stavebního a užitkového, o nekvalitní dříví vhodné jako palivo zájem klesal. Při důrazu na údajně nižší produkční schopnosti výmladkových lesů (pařezin) se opomíjelo a do dneška neporovnává, že srovnání je třeba provést v čase, tedy za jedno obmýtí vysokého lesa v lese výmladkovém realizujeme až tři obmýtí, proto je pro objektivní posouzení produkční schopnosti výmladkových lesů vůči lesu vysokému potřeba sčítat množství vytěženého dříví za všechna obmýtí výmladkového lesa, která se naplní za jedno obmýtí vysokého lesa, a až tento součet pak porovnat.

V době aktivního a častého využívání hospodaření v pařezinách uváděl už Karl Heyer (viz www.nizkyles.cz), že nízké lesy jsou přednostně oblíbeny u méně zámožných majitelů lesa. V dnešní terminologii jsou vhodné především pro menší vlastníky lesních majetků v řádu do několika desítek hektarů, jejichž hlavním cílem je trvalá každoroční, či v kratších intervalech než je decennium, produkce paliva. Jak se v minulosti hospodaření v nízkých a středních lesích, tedy v lesích převážně či zcela výmladkového původu, od zabezpečení jedné ze základních potřeb existence člověka – tepla – vyvinulo k velmi jednoduchému leč účelnému systému hospodaření, tak v od poloviny 90. let 20. stol. v souvislosti s výrazným růstem cen tepla z ostatních zdrojů opět roste význam lesů jako zdrojů palivového dříví a je tu příležitost k návratu k hospodaření v těchto historických způsobech hospodaření. Menší vlastníci lesů, fyzické osoby a zejména obce, uspokojují potřeby své či svých občanů (u obecního vlastnictví v podstatě spoluvlastníků) na zabezpečení tepla v domácnostech. Tato potřeba se opakuje každoročně, tudíž je potřeba ji každoročně uspokojovat. Respektive interval získání suroviny může být vázán na možnost ji skladovat, což u dříví může být cca 3 roky, v závislosti na dřevině a kvalitě uskladnění. Čili nejméně jednou za 3 roky potřebujeme provést další zásah a musíme získat další surovinu. Pokud předpokládáme holosečné hospodaření s velikostí obnovního prvku, která je ještě vhodná pro obnovu slunných dřevin (což je většina dřevin pěstovaných ve výmladkových lesích), cca 0,20 ha (stará selská 1 míra), při tříletém intervalu a 30letém obmýtí nám stačí být vlastníkem 2 ha a při zásobě 100 m³ / ha v mýtním věku (se započtením podílu nehroubí) si zabezpečujeme 6,5 m³ paliva na rok. Což dle kvality kotle, velikosti domácnosti, tepelných ztrát, je množství na polovinu topné sezóny (domek o 4 pokojích spotřebuje na otop 25–30 prn dříví ročně, což představuje cca 8–16 m³). Vytápění stejného objektu plynem stojí ročně cca 30–40 tis. Kč.

Hospodaření v pařezinách je velmi jednoduché, je potřeba jen vhodně nastavit obmýtí a podle něj vytvořit rozdělení lesa. Úloha lesníka je omezena na tuto základní rozvahu, ale informovaný vlastník je schopen ji zvládnout sám. Ekonomické výhody spočívají v obrovské jednoduchosti hospodaření, nízkých až nulových nákladech na pěstební činnost, leckde se ani neprovádí výchovné zásahy a jediný těžební zásah je obnova porostu. Pro menší vlastníky má svůj ekonomický význam možnost realizovat produkci v krátkých intervalech a stoupající poptávka a cena produktu. V období klimatické změny je také velmi podstatná odolnost jedinců z výmladků mladého věku vůči suchu a zajištění trvalosti produkce.

1.2.2. Přínosy environmentální

V současnosti se o nízkém a středním lese začalo také hovořit v souvislosti s nutností ochrany biodiverzity dochované ve zbytcích těchto lesů, nebo spíše ve zbytcích lesů výmladného původu, které už půlstoletí nejsou obhospodařovány jako pařezina či střední lesy. Nicméně rozsah spektra živé přírody zde dnes živořící mohl být podmíněn skutečností, že výmladkové hospodaření plynule nahradilo předchozí charakter krajiny a jejích forem, vývoje a změn, které bychom dnes nejspíše nazvali zvolna se měnící a přelévající lesostep. Působení nízkých a středních lesů jako epicenter biodiverzity možná není v obnově výmladky, ale v zachování původních dřevin, původního genofondu, kontinuitě hospodaření bez zásadní změny stanoviště, kterou představovaly převody a přeměny na vysoké lesy, a zejména v časté (oproti nízkému lesu nejméně trojnásob rychlejší) rotaci obnovních prvků, a tím mnohem většímu zastoupení ploch s vysokým množstvím světelného požitku. To, že může jít o světlé lesy, neznamená, že muselo jít o lesy řídké, ale o lesy s množstvím světlin, holin, či různých nárostů a mlazin. Porosty pařezin v mýtním věku mohou být naopak docela husté a tmavé.

Je nezbytné zdůraznit i genetickou původnost výmladkově obnovovaných porostů obhospodařovaných jako aktivní pařeziny. Neexistuje zde přenos sadebního materiálu pěstovaného v optimálních podmínkách v lesních školkách, případně pocházejících z odlišných podmínek, než je konkrétní lokalita výsadby. Obnovování jedinci z výmladků by měli být po generaci (obmýtí) adaptovaní na dané stanoviště, případně si nesou informaci o schopnosti adaptace na klimatické extrémy z dávných dob. Tento způsob pěstování je navrhován především v lesích ve zvláště chráněných územích, případně v prvcích ÚSES.

Základním ekologickým argumentem pro návrat k tomuto hospodaření je, že prosvětlený dynamicky se vyvíjející a migrující charakter těchto porostů je potřebný pro zachování biodiverzity jako souboru rostlinných či živočišných druhů, nebo alespoň některých ohrožených taxonů na daném stanovišti. Pomocné kritérium je, že se v uvažovaných porostech takto v minulosti hospodařilo.

1.3. Čím jsou výmladkové lesy charakterizovány

Základním znakem hospodaření ve tvaru nízkého lesa / lesa výmladkového je využívání výmladků k obnově porostů. Na to ovšem navazují další znaky. Jednak obmýtlí těchto porostů, jsou-li aktivně obhospodařovány jako lesy výmladkové, a tedy pařeziny, je kratší než u porostů stejných dřevin obnovovaných generativně – ze semenáčků či sazenic. Hodnota obmýtlí byla jednak dána technologií těžby dříví, dále hospodářskými potřebami vlastníků či uživatelů lesů, a v neposlední řadě i dynamikou přírůstu dřevin vegetativního původu, která je odlišná od dynamiky přírůstu stejných taxonů, ale generativního původu (Šebík 1985). Stručně řečeno, dřeviny z výmladků bujně přirůstají ve velmi mladém věku a cca po 30–40 letech (dle dřeviny) se přírůst výrazně zpomaluje (Doležal a kol. 1969). Dále pak je toto hospodaření vázáno na skupinu druhů dřevin, u nás především listnatých, které mají schopnost tvorby výmladků. Čili je možné a efektivní je obnovovat vegetativně. Schopnost obnovy výmladky mohla v minulosti vést ke změnám druhové skladby porostů, kdy určité druhy dřevin byly preferovány a určité postupně v konkurenci bujně rostoucích výmladků zanikaly.



2. Legislativní omezení hospodaření výmladkovým způsobem

Jak bylo uvedeno v Úvodu, pokusíme se seznámit s omezeními hospodaření s využitím výmladků v legislativních normách vztahujících se k hospodaření v lesích v minulosti, abychom se pak mohli podrobněji zastavit u platné právní úpravy.

2.1. Zákon č. 250/1852

Tento zákon navazoval na Lesní řády Marie Terezie přijaté pro jednotlivé země rakousko-uherské monarchie. "Císařský královský patent lesů a dříví, ustanovením v Království českém se týkající" z roku 1754 se vztahoval pouze na české země. Zákon 250 z roku 1852 byl platný pro celé rakousko-uherské císařství a na našem území platil víc jak 100 let. Z hlediska pařezin neobsahoval žádná omezení, pouze v §10 ukládal vytvořit zahájené místo bez lesní pastvy, alespoň na 1/5 veškeré lesní půdy. Lesní pastva domácích zvířat jako tehdy častý způsob užívání lesů se nesměla provozovat v obnovovaných částech lesa ani v místech zahájených. Mohla se provozovat ve stanoveném režimu – stavy dobytka musely odpovídat stavu a rozloze porostu. Obdobně jako v Císařském královském patentu lesů a dříví z roku 1754 byla lesní pastva možná, ale nesměla způsobovat škody.

2.2. Zákon č. 37/1928 Sb.

Zákon č. 37/1928 Sb. „O zatímní ochraně lesů“, který ukládal požadavky na hospodaření v lesích, stanovil minimální obmýtlí pařeziny a spodní etáže středního lesa na 20 let, a mýtní těžbu v pařezinách omezoval roční vytěženou plochou jedné dvacetiny plochy pařeziny, nikoli objemem vytěženého dříví. Pařezinu uznával jako řádné lesní hospodářství. Ponechával majiteli lesa úplnou volnost, v jakém hospodářském tvaru obhospodařuje les, stejně tak mu dával volnost ve volbě dřevin. Povinnost převodu pařezin jako pozdější lesnické právní normy neukládal. K pastvě hospodářských zvířat v lesích se nevyjadřoval.

2.3. Vládní nařízení 35/1944 Sb.

Vládní nařízení č.35/1944 Sb., o zařízení lesů, kterým byl zákon 37/1928 Sb. nahrazen, považuje lesy jako zdroj potřebné suroviny pro národní hospodářství a celé jeho znění je zaměřeno na zachování produkční schopnosti lesů. Zabývá se především hospodářskou úpravou lesů. Cílem lesního hospodářství má být dalekosáhlé a trvalé zásobování národního hospodářství surovinou dřevem. K hospodářským tvarům ustanovuje: „*Zásadně jest hospodařiti v kmenovině. Od hospodaření v lese středním a pařezině jest upustiti, případně je převésti nebo přeměnit v*

hospodaření v kmenovině, pokud tomu neodporují důležité místní důvody.“ Také v tomto nařízení vlády není zmínka o pastvě v lesích.

2.4. Zákon č. 166/1960

Zákon č. 166/1960 Sb., O lesích a lesním hospodářství, v § 35 říká, že základním tvarem lesa je les vysokokmenný a sdružené a výmladkové lesy je třeba postupně převádět na tvar lesa vysokokmenného kromě výjimek, určených v lesním hospodářském plánu. Výjimky byly možné pouze tam, kde výmladkový les plnil významné ostatní funkce – především ochranné. Tento zákon také jako první absolutně zakazuje lesní pastvu na našem území – v §43 je uvedeno „*V zájmu ochrany lesů není dovoleno jakkoliv poškozovat lesní porosty a technická zařízení v lese, pást a travařit v lesích (s výjimkou odlesněných ploch) a hrabat v lesních porostech lesní stelivo*“.

2.5. Zákon ČNR č.96/1977 Sb.

Zákon ČNR č. 96/1977 Sb., o hospodaření v lesích a státní správě lesního hospodářství považoval hospodářský tvar lesa za směrný ukazatel stejně jako formy hospodářského způsobu uvedené v LHP. Tvar lesa vysokého byl považován za základní, výjimky byly možné v lesích ochranných a v lesích zvláštního určení se zřetelem k poslání těchto lesů. Dále v §18 v zakázaných činnostech v lesích je v písmenu c) uvedeno, že „*v lesích je zakázáno pást dobytek a umožňovat výběh hospodářským zvířatům*“.

Odpor právních norem schválených za minulého režimu k pařezinám, případně k lesní pastvě, pramenil z toho, že pařeziny byly pokládány za pozůstatek kapitalistického hospodaření v lesích, i když ve skutečnosti šlo většinou o způsob užívání lesů venkovskou chudinou. Nicméně se dostávaly do rozporu s posláním hospodářských lesů, kterým byla produkce jakostní dřevní hmoty při současném zajišťování ostatních funkcí lesů (zákon 61/1977 Sb., o lesích, § 23, odst. 2). Tlak na převody pařezin, tedy likvidaci tohoto způsobu hospodaření vycházel z usnesení vlády č. 448 z roku 1956, které tak reagovalo na směrnici ze X. sjezdu KSČ. Závěry z těchto dokumentů pak pronikly do příslušné legislativy.

2.6. Současná právní úprava – zákon č. 289/1995 Sb., dle znění novely č. 314/2019 Sb.

Jak bylo řečeno v úvodu, v době, kdy vznikala tato analýza, probíhalo ve Sněmovně Parlamentu České republiky schvalování novely zákona o lesích. Před skončením prací na ní proběhl celý legislativní proces, novela zákona byla schválena pod č. 314/2019 Sb. a od 29. 11. 2019 platí. S přihlédnutím k základním charakteristikám hospodaření ve tvaru nízkého lesa (obnova

výmladky, krátké obmýtl, určitá skupina dřevin), můžeme uvést následující omezující ustanovení v zákoně o lesích a jeho prováděcích předpisech přetrvávající ve vztahu k hospodaření v lesích výmladkového původu.

2.6.1. Tvar lesa

Předně zákon o lesích nedefinuje ani nezmiňuje tvary lesa. Ty jsou definovány až v jeho prováděcí Vyhlášce č. 298/2018 Sb. v §3, odst. 2 písm. f) v základních hospodářských doporučeních pro hospodářské soubory. Tvar lesa je charakterizován podle **způsobu obnovy**, a u lesa nízkého je uvedeno, že jde o **les vzniklý výmladností**. Zákon o lesích přímo neupřednostňuje nebo neukládá povinnost změn tvarů lesů.

U žádného z tvarů (les vysoký, nízký, střední) není uváděn věk, porostní výška ani jiná charakteristika, pouze **původ** – ze semen nebo výmladkový (generativní nebo vegetativní). V praxi při tvorbě lesních hospodářských plánů se jejich zpracovatelé tímto ustanovením neřídí a orgány státní správy lesů při jejich schvalování jej ignorují a nekontrolují jeho dodržování. Výsledkem je, že v současnosti není možné podat přehled o výměře lesa výmladkového původu v ČR. Důvod je zejména v lesnické tradici, resp. fobii z hospodaření v jiném tvaru než ve tvaru lesa vysokého (vysokokmenného). V rozporu s ustanovením vyhlášky č. 298/2018 Sb., je les výmladkového původu starší než obvyklé obmýtl pařeziny (40–60 let) nazýván nepravou kmenovinou a nepravá kmenovina se zařizuje jako les vysoký. Výsledkem jsou desetitisíce hektarů administrativních kmenovin, které jsou zařazeny do nevhodných hospodářských souborů se všemi ekonomickými důsledky pro vlastníka v odloženém obmýtl a nevyrovnané věkové struktuře restituovaných majetků. Z pohledu ochrany přírody tak došlo ke změně charakteru řady lokalit, kdy v minulosti z důvodu krátkého obmýtl zde byly velké plochy lesů s mozaikou rozmanitých charakterů stanovišť v různých stádiích vývoje, tedy včetně osvětlených míst. Ze střídavě světlého a zapojeného lesa se staly plně zapojené tmavé porosty nevhodné pro řadu dřívě se zde běžně vyskytujících živočišných či rostlinných druhů.

2.6.2. Velikost a šířka holé seče

Zákon o lesích dále uvádí v §31 – Obnova a výchova lesních porostů v odst. 2, že velikost holé seče je přípustná do 1 ha a omezení její šířky je dáno dvěma průměrnými výškami těžného porostu, kromě uvedených výjimek. Na exponovaných hospodářských souborech je přípustná dokonce pouze jedna výška obnovovaného porostu jako maximální parametr obnovovaného prvku. Z tohoto omezení není možné udělit obecnou výjimku, pouze ve vyjmenovaných případech, které k problematice výmladkových lesů nemají vztah. Velikost holé seče omezená 1 ha většinou problém nečiní, ale mělo by být pro případné spory v zákoně definováno, co to holá

seč či holina je. Dále je nezbytné v prováděcím předpise stanovit, jak holinu měřit, co je jejím okrajem, zda obvod anebo střed posledního pařezu nebo od průmětu korun okolního porostu či jinak. V případě výmladkových lesů, což jsou listnáče s menší porostní výškou, ale někdy s velkou korunou, je sjednocení výkladu k měření velikosti a šířky holé seče docela podstatné. Pozitivní je, že v tomto § v odst.1 je uvedeno, že je žádoucí využívat přirozené obnovy, což obnova výmladky je.

2.6.3. Obnova lesních porostů

Stejně tak je potřeba se zastavit u omezení v §31, odst.1 zákona o lesích, že „*Vlastník je povinen obnovovat lesní porosty stanovištně vhodnými dřevinami*“, když zároveň odst. 6 téhož § říká, že „*Holina na lesních pozemcích musí být zalesněna do dvou let a lesní porosty na ní zajištěny do sedmi let od jejího vzniku*“. Aby byl pozemek považovaný za zalesněný v souladu se zákonem o lesích, musí dle prováděcí vyhlášky č. 139/2004 Sb. k zákonu č. 149/2003 Sb. (zákon o obchodu s reprodukčním materiálem lesních dřevin), dle §3, odst. 4, této vyhlášky splnit následující kritérium: „*Za obnovený nebo zalesněný je pozemek považován tehdy, roste-li na něm nejméně 90 % minimálního počtu životaschopných jedinců rovnoměrně rozmístěných po ploše. V tomto množství může být maximálně 15 % pomocných dřevin, kterými se rozumí ty druhy lesních dřevin, které nejsou pro daný cílový hospodářský soubor uvedeny mezi dřevinami základními nebo melioračními a zpevňujícími*“. Dle tohoto předpisu je mezi kritéria zalesněného pozemku (tedy splnění povinnosti dle zákona o lesích) zahrnuta dřevinná skladba stanovená ve vyhlášce č. 298/2018 Sb. pro jednotlivé typy stanovišť dle souborů lesních typů a minimálních počtů sadebního materiálu.

Minimální podíl melioračních a zpevňujících dřevin je uveden mezi závaznými ustanoveními lesních hospodářských plánů v §24 odst. 2, aniž bylo zřejmé, jaké znaky musí splňovat druh dřeviny, aby mohl být mezi tyto dřeviny zařazen. Takže dřevina je meliorační a zpevňující, pokud je takto zařazena v příloze 2 Vyhlášky č. 298/2018 Sb. V řadě případů je ignorováno, že zákon o lesích pracuje s pojmem meliorační **A** zpevňující. Příslušný taxon dřeviny by měl splňovat oba požadované znaky. Měl by být meliorační – zlepšující stanoviště, a zpevňující – tedy nejspíše kladně působící na odolnost celého porostu (proti bořivým větrům apod.). Zatím je jako jediné kritérium uvedená Příloha 2 k Vyhlášce č. 298/2018 Sb. Ustanovení §3 Vyhlášky č. 139/2004 Sb. – podmínky pro splnění povinnosti zalesnění vytěženého pozemku, může způsobit potíže nejen při hospodaření s využitím výmladků při obnově, ale i při různém přírodě blízkém hospodaření s využitím přirozené obnovy dřeviny, na kterou se ve vyhlášce 298/2018 zapomnělo. Typickým příkladem je trnovník akát, který je na jižní Moravě častou hlavní porostotvornou dřevinou. Ve vyhlášce č. 298/2018 v příloze 2 (dříve vyhláška č. 83/1996 Sb., příloha 4) není uveden, tudíž

pozemky obnovované přirozenou obnovou výmladností akátu vlastně nemohou být považovány za zalesněné. Ale existuje víc příkladů druhů dřevin, které nejsou v Příloze č. 2 Vyhlášky č. 298/2018 Sb., uvedeny a přitom leckde představují významnou porostní složku. Pokud se na stanovišti vyskytuje dřevina jiná, v uvedené Příloze nezařazená, kterou vlastník obnovuje výmladky, splní sice požadavek na přirozenou obnovu (§31, odst. 1), ale nesplní povinnost zalesnění dle zákona o lesích.

2.6.4. Snižování zakmenění

Častokrát zmiňovaný zákaz snižování zakmenění pod sedm desetin plného zakmenění, se vztahuje pouze na úmyslnou těžbu. Nevztahuje se na prosvětlení ve prospěch následného porostu nebo za účelem zpevnění porostu. Tím, že zákon o lesích nedefinuje zakmenění a uvedené důvody je možné vždy deklarovat, je tento zákaz poněkud bezzubý. Zjišťovat hodnotu zakmenění jako poměru skutečné veličiny, většinou kruhové výčetní základny, zjištěné v daném porostu, k hodnotě tabulkové, která vyjadřuje určité produkční optimum na daném stanovišti, je u lesa výmladkového původu, který porovnáváme s tabulkovou hodnotou znaku dřeviny semenného původu, chybné. Stejně tak je chybné, zjišťovat tuto veličinu u lesa zvláštního určení, jehož převažující funkce je jiná než produkce dříví. O kvalitě plnění oné funkce lesa zvláštního určení to nic nevyovídá. Zákaz snižování zakmenění úmyslnou těžbou pod hodnotu 0,7 (§ 31 odst. 4 zákona o lesích) způsobuje komplikace při péči o lesy zvláštního určení sloužících k zachování a ochraně biologické různorodosti. V těchto lesích je různá intenzita prosvětlení žádoucí a nezbytná pro zabezpečení této funkce. Zde státní správa lesů může udělit výjimku dle §36 zákona – stanovení odchylných opatření v lesích zvláštního určení, pokud prosvětlujeme za účelem plnění funkce lesa zvláštního určení. Tím může být **zachování biologické různorodosti** nebo **zpevnění porostu**, na něž se zákaz nevztahuje. V hospodářských lesích výmladkového původu nelze zakmenění objektivně zjistit, protože porovnáváme zjištěnou hodnotu v porostu výmladkového původu s hodnotou optimální produkce porostu semenného původu. Přitom charakteristiky produkce v závislosti na věku jsou u jedinců vegetativního či generativního původu různé.

2.6.5. Obmýetí

Do schválení novely zákona o lesích č. 314/2019 Sb., se uvádělo, že největší potíže pro stanovení hospodářských doporučení pro nízké a střední lesy jako lesy obnovované s využitím výmladkové schopnosti působí naplnění §33 odst. 4 zákona o lesích, který stanovil **zákaz provádět mýtní úmyslnou těžbu v porostech mladších 80 let**. Současné právní úprava však v § 33 odst. 5. Zákona o lesích stanovuje minimální obmýetí v lese nízkém a středním 20 let. Pro

jistotu státní správy lesů (dále jen SSL) při schvalování lesních hospodářských plánů (dále jen LHP) je potřeba mít v popisu porostů v hospodářské knize LHP správně uveden tvar lesa, byť tuto vazbu zákon o lesích nezmiňuje. Je tak možné předejít případným sporům. Dnes již není nezbytné žádat o případné výjimky a odkazy na základní hospodářská doporučení ve Vyhlášce č. 298/2018 Sb., příloha č. 3.

Poznámka k Vyhlášce č. 298/2018 Sb. Nelogicky je v cílových hospodářských souborech exponovaných a kyselých stanovišť 2. lesního vegetačního stupně – bukodubového (chybí v živných stanovištích, ačkoliv ve skutečnosti se i na těchto stanovištích akát vyskytuje) – uveden cílový hospodářský soubor (dále jen CHS) akátina s obmýtím 70 let. Toto obmýtí je pro akát výmladkového původu nereálné, na chudých stanovištích v akátinách starších 50 let dochází k vysoké mortalitě nebo znehodnocování kmenů hnilobami. Bohužel SSL někdy neakceptuje to, že tyto porosty mají být zařazeny do CHS listnatá pařezina tvrdá s obmýtím 40 let. S odkazem na existenci CHS akátina SSL trvá na dodržení zde stanoveného obmýtí, ačkoliv tak způsobuje vlastníkově prokazatelnou ztrátu.

Další omezení činnosti mající vztah k tradičnímu způsobu užívání lesů nejen výmladkového původu, přes snahu o změnu cestou pozměňovacího návrhu, zůstalo zachováno. Je jím **absolutní zákaz pastvy v lesích**. V §20, odst. 1, písm. n) je uvedeno „V lesích je zakázáno pást dobytek, umožňovat výběh hospodářským zvířatům a průhon dobytka lesními porosty.“ Tento zákaz je uveden v Hlavě III. Zákona o lesích – Obecné užívání lesů.

Téma pastvy v lesích si zaslouží v dnešní době širší diskusi. Zákaz pastvy v lesích nepatří k tématu obecného užívání lesů a měl by být ponechán na dohodě vlastníka lesa s provozovatelem pastvy. Pominuly časy, kdy v každém stavení bylo několik kusů hospodářských zvířat, která bylo nutno někde do žní nakrmit, tedy nechat napást. V minulosti byla pro přežití obyvatel a zabezpečení jejich potravy pastva hospodářských zvířat v lesích nutná, šlo o jedno z práv venkovského obyvatelstva. Aby tato zvířata nepoškozovala lesy, byla stanovena různá omezení (zákaz pastvy v obnovovaných lesích, počet kusů dobytka a doba, po kterou se v lese mohl zdržovat), která mají smysl i dnes. Ale dnes není pastva v lesích součástí obecného užívání lesů a proto by měla být ponechána na zmiňované dohodě vlastníka lesa s provozovatelem pastvy.

3. Návrh změn legislativy

V předchozích částech této analýzy byla komentována různá omezení či zákazy, omezující či značně komplikující hospodaření v lesích výmladkového původu. V této kapitole představíme stručný přehled konkrétních legislativních ustanovení, která je nutno změnit. Znění je pouze volnou formulací, důležitý je obsah a smysl změn.

3.1. Zákon o lesích

Základní právní normou upravující hospodaření v lesích je zákon o lesích. Pro umožnění či usnadnění hospodaření v lesích výmladkového původu je nezbytné změnit či upravit následující ustanovení:

3.1.1. Tvary lesa

Definice tvarů lesa, nejspíše převzatá z Vyhlášky č. 298/2018 Sb., umožní jednoznačný výklad §35 odst. 5. Bylo by vhodné je zařadit do definičního úvodu v §2.

3.1.2. Šířka holé seče

Stejně jako je odlišné minimální obmýtí v §33 odst. 5 pro lesy pěstované ve tvaru lesa nízkého a středního je možné v § 31 odst. 5 znění, že šířka holé seče není v lesích ve tvaru lesa nízkého a středního omezena. Toto omezení bez možnosti udělit výjimku je zásadní.

3.1.3. Snižování zakmenění

Snižování zakmenění je potřeba umožnit nejen z uvedených důvodů, ale i z důvodů plnění funkcí lesů.

3.1.4. Definiční úvod

V §2 je nezbytné pro odstranění častých nejasností provést výklad řady pojmů, se kterými zákon o lesích dále pracuje. Jsou to zejména: meliorační a zpevňující dřeviny, zakmenění, zalesnění a holina (holá seč). Definici zalesnění je třeba vyjmout z vyhlášky č. 139/2004 Sb. a nevázat ji na dřeviny taxativně vymezené ve Vyhlášce č. 298/2018 Sb. U pojmu zakmenění je pro jeho nejasnost z hlediska věcné správnosti nejvhodnější jej ze zákona o lesích úplně vyjmout a ustanovení, kde je použit, upravit.

3.2. Prováděcí předpisy

3.2.1. Různé typy výmladkových lesů

Je potřeba odlišit aktivně obhospodařované výmladkové lesy – pařeziny, které jsou obnovovány ve zkráceném obnovním cyklu ve srovnání s vysokým lesem. Dále je třeba vymezit lesy obnovované vegetativně sadbou, z řízků apod. a jiné výmladkové lesy, dnes zejména tzv. nepravé kmenoviny. Pro tyto typy lesů je třeba zpracovat základní hospodářská doporučení.

3.2.2. Základní hospodářská doporučení

Je potřeba zpracovat základní hospodářská doporučení pro typy výmladkových lesů dle bodu 3.2.1. a sjednotit pojmy.

3.2.3. Dřevinná skladba

Dřevinnou skladbu, dnes ve vyhlášce č. 298/2018 Sb., je třeba pojmut co nejjobecněji. Není třeba vytvářet taxativní výčet, protože to znamená riziko, že se na nějaký taxon zapomene.

4. Zdroje

- Doležal B., Korf V. a Priesol A., 1969: Hospodářská úprava lesů, Praha, SZN, 403 s.
- Ministerstvo zemědělství ČR, 1995. Lesnický naučný slovník II. Praha, 683 s.
- Šebík L., 1985. Náuka o produkci. VŠLD, Zvolen, 301 s.
- Vládní nařízení 35/1944
- Vlková V. a kol. 1994. Lesnický slovník naučný. Praha, Agrospoj. VII, 743 s., [28]
- Vyhláška č.298/2018
- Vyhláška č.139/2004 Sb.
- Zákon č. 289/1995
- Zákon č. 250/1852
- Zákon č.37/1928
- Zákon č. 289/1995 Sb.
- Zákon č. 149/2003 Sb.
- www.mezistromy.cz ([https://www.mezistromy.cz/slovník/les-nizkokmenný-\(nízký-výmladkový\)](https://www.mezistromy.cz/slovník/les-nizkokmenný-(nízký-výmladkový)))
- www.nizkyles.cz
- https://cs.wikipedia.org/wiki/Výmladkový_les



T A
Č R

Vytvořeno v rámci projektu Obnova výmladkového hospodaření: cesta k diverzifikaci využití společenského, hospodářského a ekologického potenciálu střeoevropských lesů (TL02000314) podpořeném v rámci 2. veřejné soutěže Programu na podporu aplikovaného společenskovědního a humanitního výzkumu, experimentálního vývoje a inovací ÉTA Technologické agentury České republiky.